

Верховний
Суд

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Тренінг «Проблеми ефективного судового захисту в адміністративному судочинстві»
для суддів адміністративних судів

5 квітня 2024 року

Критерій ефективності судового захисту в правових позиціях Верховного Суду: між незалежністю та принципом законності

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття:

1. Ефективний захист
2. Незалежність суду (розподіл державної влади, система стримувань і противаг)
3. Суддівський розсуд (дискреція)
4. Верховенство права (незастосування закону)
5. Доступ до правосуддя (право на апеляційне та касаційне оскарження)
6. Виконання судового рішення
7. Розумний строк (тривалість судового провадження)
8. Процесуальна економія
9. Принцип доцільності (раціональності)
10. Принцип диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі (принцип «суд знає закон»)
11. Способи захисту (захист «на майбутнє», вихід за межі позовних вимог, межі касаційного перегляду)
12. Заборона зловживання процесуальними правами
13. Принцип пріоритетності захисту суспільних інтересів та національної безпеки
14. Адміністративне судочинство (визначення суду належної юрисдикції)
15. Довіра до суду

Запитання для дискусії

1. Як суду захистити порушене право (охоронюваний інтерес) позивача ефективно, але не на шкоду правам інших осіб, наприклад, суспільним інтересам?
2. Що важливіше: швидкість чи якість (ефективний захист - це оперативний чи вивірений процес)?
3. Що переважає: єдність судової практики та дотримання принципу законності чи ефективний захист прав особи (чи можливий вихід за межі доводів апеляційної або касаційної скарги на шкоду позивачу)?
4. Чи впливає спеціалізація (юрисдикція) суду (судової палати) на ефективність судового захисту?

Висновок КРЕС (2012) № 15 стосовно спеціалізації суддів (on the specialisation of judges), п.п. 7-12

Судді складно охопити всі сфери права, в той час як суспільство та учасники процесу вимагають ще більше професіоналізму та **ефективності** від судів.

Спеціалізація за рахунок більшої компетентності в означеній сфері права може сприяти покращенню **ефективності** та оперативності розгляду справ, а також посилити авторитет судів.

Зосередження матеріалів справ в руках обраної групи спеціалізованих суддів може сприяти єдності в судових рішеннях і, як наслідок, може запровадити юридичну однозначність.

Спеціалізація може допомогти суддям шляхом неодноразового розгляду схожих справ підійти до кращого розуміння реалій, що пов'язані із виникненням справ, на технічному, соціальному або економічному рівнях, і як результат, визначити найбільш сприятливе рішення, що підходить саме до цих реалій.

Спеціалізований суддя, який володіє знаннями, не пов'язаними тільки з юриспруденцією, може сприяти мультидисциплінарному підходу до вирішення питань.

Постанова Верховного Суду від 15 грудня 2023 року у справі № 805/2628/18-а

До Верховного Суду звернулася фізична особа (заявник) з касаційною скаргою на рішення судів першої та апеляційної інстанцій, які відмовили у задоволенні заяви про заміну стягувача у виконавчому листі.

Враховуючи відповідне законодавче регулювання та судову практику, що склалася при вирішенні спірних правовідносин аналогічного характеру, а також беручи до уваги необхідність дотримання критерію **ефективності** у правовідносинах щодо захисту осіб, що наділені правом отримання нарахованих, але неодержаних за життя пенсіонера сум пенсії, Верховний Суд наголосив, що вказане процесуальне питання, у випадку відмови органу пенсійного фонду у позасудовому порядку (добровільно) здійснити виплату суми недоплаченої пенсії, не може бути вирішене за правилами статей 52, 379 КАС України, тобто з використанням інституту процесуального правонаступництва або заміни сторони виконавчого провадження.

Особливість пенсійних (публічно-правових) відносин у сфері соціального захисту між конкретною особою та Пенсійним фондом України полягає в тому, що вони нерозривно пов'язані з особою пенсіонера, а відтак після смерті цієї особи зобов'язання Пенсійного фонду України, за загальним правилом, не можуть бути об'єктом спадкування та виплат на майбутнє його спадкоємцям. Водночас, недоотримана, у зв'язку зі смертю пенсіонера, сума пенсії, на яку він мав право, виплачується, зокрема, в порядку Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також у порядку Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (для категорії пенсіонерів-військовослужбовців).

Ухвала Верховного Суду від 19 червня 2023 року у справі № 280/5453/22

Суд апеляційної інстанції своєю ухвалою залишив апеляційну скаргу позивача без руху (вподальшому повернув) на підставі того, що КАС України не передбачено можливості оскарження в одній апеляційній скарзі двох різних процесуальних рішень.

КАС України передбачено різні процесуальні вимоги до заявників щодо строків подачі апеляційної скарги на рішення суду по суті та на ухвалу суду. Частиною другою статті 295 КАС України встановлено, що учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (ii) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження: 1) на рішення суду - якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду; 2) на ухвалу суду - якщо апеляційна скарга подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

Окрім того, КАС України, зокрема статтями 312 та 320 окремо передбачено порядок розгляду апеляційних скарг на ухвали суду першої інстанції, а також визначено підстави та наслідки їх скасування. Зокрема, у статті 320 КАС України наведено перелік підстав для скасування ухвали суду, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Ухвала Верховного Суду від 19 червня 2023 року у справі № 280/5453/22

Поміж іншим, зі змісту частини першої статті 309 КАС України також вбачаються відмінні процесуальні положення щодо розгляду апеляційних скарг на ухвалу та рішення суду першої інстанції. Вказаною нормою встановлено, що апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції - протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження.

На підставі вищезазначеного Верховний Суд дійшов висновку, що перегляд судового рішення, ухваленого за результатами розгляду справи по суті спору, та судового рішення, яким вирішено певне процесуальне питання, шляхом подачі однієї апеляційної скарги, не сприятиме забезпеченню дотримання принципу **ефективного захисту** порушеного права особи судом з огляду на те, що порядок перегляду вказаних судових рішень врегульовано різними процесуальними положеннями КАС України, передбачає відмінний порядок розгляду та має різні процесуальні наслідки такого перегляду.

Постанова Верховного Суду від 16 травня 2023 року у справі № 380/3195/22

У касаційному провадженні Верховного Суду перебувала адміністративна справа за позовом Товариства до Львівської міської ради. Суть спору у цій справі полягала у тому, що Львівською МР затверджено новий Перелік розміщення тимчасових споруд (ТС) м. Львова, до якого безпідставно та без надання жодної мотивації не було включено тимчасову споруду позивача, яка, починаючи з 2009 року, перебувала у всіх попередніх переліків розміщення ТС у м. Львові.

Ефективність судового захисту прав та інтересів особи в адміністративному судочинстві включає **ефективність** розгляду та вирішення справи, **ефективність** способу захисту, **ефективність** судового рішення та **ефективність** його виконання; усі ці складові можна охопити єдиним терміном **«ефективне правосуддя»**, що виступає еталоном для оцінки якості роботи судової гілки влади та є запорукою довіри до неї з боку громадян, а також інших суб'єктів.

Оскільки суди під час розгляду цієї справи не встановили, а відповідачі не довели наявності законних підстав для невключення тимчасової споруди позивача до відповідного Переліку ТС, та з метою забезпечення **ефективного** захисту прав позивача, з урахуванням положень статей 2 та 245 КАС України, Суд погодився з тим, що зобов'язання Львівської МР включити тимчасову споруду позивача до Комплексної схеми розміщення ТС для здійснення підприємницької діяльності у м. Львові не буде вважатися втручанням у дискреційні повноваження відповідачів, адже такий спосіб захисту порушення права буде найбільш **ефективним** та спрямованим на недопущення свавілля в діяльності суб'єктів владних повноважень.

Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2023 року у справі № 757/30991/18-а

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом фізичної особи до ВССУ та ГУ ПФУ.

У цій справі позивач не погодився із розміром суддівської винагороди для обчислення щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці, зазначеним у виданій ВССУ довідці, просив визнати неправомірними дії щодо визначення такого розміру та, відповідно, видати довідку з належно визначеним розміром, а також зобов'язати ГУ ПФУ здійснити позивачу перерахунок розміру довічного грошового утримання та виплатити різницю за весь оскаржуваний період.

Принцип диспозитивності покладає на суд обов'язок вирішувати лише ті питання, про вирішення яких його просять сторони у справі (учасники спірних правовідносин); під час розгляду справи суд зв'язаний предметом і обсягом заявлених позивачем вимог.

Суд також звернув увагу, що вказаний принцип знайшов своє відображення у частині другій статті 9 КАС України, в якій вказано, що суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, в межах позовних вимог. Суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для **ефективного** захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2023 року у справі № 757/30991/18-а

Зазначений принцип передбачає, що особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд; формування змісту та обсягу позовних вимог є диспозитивним правом позивача.

Принцип диспозитивності передбачає розгляд судом справи в межах позовних вимог і підстав позову, визначених особою, яка звернулася за захистом до суду; вихід суду за межі позовних вимог процесуальний закон допускає як виняток у разі, якщо це необхідно для **ефективного** захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб`єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб`єктів владних повноважень, і таких вихід обґрунтований (мотивований) судом у рішенні.

Адміністративний суд, використовуючи всі надані йому процесуальним законом повноваження, з урахуванням фактичних обставин справи та положень законодавства, зобов`язаний здійснити **ефективне** поновлення порушених прав позивача, а не лише констатувати факт наявності неправомірних дій з боку відповідача – суб`єкта владних повноважень; **ефективний** спосіб захисту повинен забезпечити негайне поновлення порушеного права, бути адекватним наявним обставинам, призводити до потрібних (бажаних) позивачу результатів (наслідків); ухвалення судами рішень, які безпосередньо не призводять до необхідних змін в обсязі прав позивача або не гарантують забезпечення можливого примусового виконання судового рішення, не відповідає змісту цього поняття. Із питанням щодо забезпечення **ефективності** судового захисту прав та інтересів особи в адміністративному судочинстві безпосередньо пов`язане питання щодо меж розгляду судами позовних вимог, апеляційної чи касаційної скарги, зокрема, право суду самостійно, з виходом за межі позовних вимог або вимог апеляційної чи касаційної скарги, застосовувати найбільш **ефективний** за даних обставин спосіб захисту прав позивача.

Постанова Верховного Суду від 25 жовтня 2022 року у справі № 200/13288/21

У провадженні Верховного Суду перебувала справа за позовом фізичної особи до Київського міського центру зайнятості про визнання неправомірними дій та стягнення коштів.

Суд дійшов висновку, що позовна вимога про виплату допомоги по безробіттю у конкретно визначеному позивачем розмірі є передчасною, оскільки розрахунок спірної допомоги є виключною компетенцією відповідача, та для недопущення помилки при визначенні суми допомоги **ефективним** способом захисту прав позивача є саме зобов'язання відповідача здійснити перерахунок розміру допомоги з урахуванням заробітної плати за період, що був протиправно не включений центром зайнятості до розрахунку. Суд, виходячи з положень частини першої статті 124 Конституції України, виконує виключно функцію правосуддя і є органом судової гілки влади, то, за загальним правилом, не має право перебирати на себе повноваження, виконання яких покладено законодавством на органи виконавчої влади, до якої відноситься і відповідач у цій справі.

Виключно за центрами зайнятості закріплені повноваження щодо призначення безробітним особам грошової допомоги по безробіттю, визначення її розміру та можливість перерахунку за певних обставин.

Тобто, вказані повноваження відповідача є дискреційними, а адміністративний суд не може підмінити центр зайнятості та перебирати на себе повноваження щодо вирішення питань, які законодавством віднесені до компетенції цього органу.

Тільки після прийняття центром зайнятості конкретного рішення щодо відмови у призначенні допомоги по безробіттю або її перерахунку, якщо безробітним були виконані усі умови, визначені законом, адміністративний суд може прийняти рішення відповідно до частини четвертої статті 245 КАС України.

Конституційний Суд України

Право на судовий захист як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення в правах шляхом здійснення правосуддя; відсутність такої можливості обмежує це право, яке за змістом ч. 2 ст. 64 Конституції України не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (абз. 15 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002).

Конституційний Суд України

Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах (абз. 10 п. 9 мотивувальної частини Рішення від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003).

Конституційний Суд України

Гарантією недопущення узурпації державної влади є, зокрема, закріплені Конституцією України принципи здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша ст. 6), а також положення, згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (в абз. 1 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 24 червня 1999 р. № 6-рп/99).

Рішення Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України від 03.12.2004

Встановлені обставини дають підстави для висновку про порушення принципів виборчого права, передбачених статтями 38, 71, 103 Конституції України, та засад виборчого процесу, визначених частиною 2 статті 11 Закону України "Про вибори Президента України", що виключає можливість достовірно встановити результати дійсного волевиявлення виборців в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі.

Визначаючи спосіб поновлення порушених прав та законних інтересів суб'єктів виборчого процесу, суд виходить з того, що відповідно до статті 98 Закону України "Про вибори Президента України" суб'єкт розгляду скарги, встановивши, що рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта оскарження не відповідають законодавству про вибори Президента України, задовольняє скаргу, скасовує рішення повністю або частково, визнає дії чи бездіяльність неправомірними, зобов'язує суб'єкта оскарження задовольнити вимоги заявника або іншим шляхом поновити порушені права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу.

Запропонований заявником спосіб захисту порушених прав шляхом визнання обраним Президентом України кандидата, який за підсумками голосування 31 жовтня 2004 року, набрав найбільшу кількість голосів виборців, не може бути застосований, оскільки відповідно до частини 3 статті 84 Закону України "Про вибори Президента України" обраним у день виборів Президентом України вважається кандидат, який одержав на виборах більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, а жоден з кандидатів не набрав такої кількості голосів.

Враховуючи неможливість достовірно встановити результати дійсного волевиявлення виборців у єдиному загальнодержавному виборчому окрузі шляхом повторного встановлення підсумків повторного голосування та враховуючи, що проведене 21 листопада 2004 року повторне голосування не змінило статусу кандидатів, які за підсумками голосування у день виборів 31 жовтня 2004 року одержали найбільшу кількість голосів виборців, суд вважає за необхідне поновити права суб'єктів виборчого процесу шляхом проведення повторного голосування за правилами, визначеними статтею 85 Закону України "Про вибори Президента України".

Окрема думка суддів Верховного Суду від 18 грудня 2023 року у справі № 380/1907/23

Позивач звернувся до суду з позовом до Адміністрації Державної прикордонної служби України, в якому просив визнати протиправними дії відповідача щодо ... та зобов'язати відповідача підготувати та надати до ГУ ПФУ у Львівській області довідки про розмір грошового забезпечення позивача станом на січень 2020-2022 років.

Ухвалою від 15 травня 2023 року Львівський окружний адміністративний суд позовну заяву залишив без розгляду у зв'язку з пропуском строку та з підстав, визначених КАС України. Восьмий апеляційний адміністративний суд постановою від 06 липня 2023 року в задоволенні апеляційної скарги позивача відмовив, а ухвалу Львівського окружного адміністративного суду від 15 травня 2023 року залишив без змін.

Верховний Суд постановою від 12 грудня 2023 року у справі № 380/1907/23 касаційну скаргу Єгорова Володимира Сергійовича задовольнив, рішення судів попередніх інстанцій скасував, а справу направив для продовження розгляду до Львівського окружного адміністративного суду.

Одна з підстав незгоди з судовим рішенням:

чи призведе до ефективного (реального) захисту порушеного права позивача отримання на виконання рішення суду довідок від Адміністрації Державної прикордонної служби?

Практика Верховного Суду

1. Ефективно працююча система суб`єктів владних повноважень (головним чином, органів виконавчої гілки влади та органів місцевого самоврядування) є тим механізмом, який ефективно захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, що мінімізує можливість виникнення спорів у публічно-правовій сфері та, відповідно, робить непотрібним звернення до адміністративного суду.

Частина друга статті 2 КАС України орієнтує відповідачів (суб`єктів владних повноважень) забезпечувати ефективний захист та зобов`язує, у разі порушення таких прав, свобод чи інтересів, поновити їх до моменту ініціювання особою судового провадження.

Практика Верховного Суду

2. Ефективність судового захисту прав та інтересів особи в адміністративному судочинстві включає:

- ефективність розгляду та вирішення справи,
- ефективність способу захисту,
- ефективність судового рішення,
- ефективність виконання судового рішення.

Всі ці складові можна охопити єдиним терміном «ефективне правосуддя», що виступає еталоном для оцінки судової гілки влади та є запорукою довіри до неї з боку громадян, а також інших суб`єктів.

Практика Верховного Суду

3. Ефективний спосіб захисту прав та інтересів особи в адміністративному суді має відповідати таким вимогам:

- забезпечувати максимально дієве поновлення порушених прав за існуючого законодавчого регулювання;
- бути адекватним фактичним обставинам справи;
- не суперечити суті позовних вимог, визначених особою, що звернулася до суду;
- узгоджуватися повною мірою з обов'язком суб'єкта владних повноважень діяти виключно у межах, порядку та способу, передбаченого законом.

Практика Верховного Суду

4. Одним зі складових елементів вимоги щодо ефективного правосуддя є обов'язковість виконання судового рішення, що проявляється, головним чином, у тому, що:

- державні органи зобов'язані поважати судові рішення і якнайшвидше реалізувати їх «ex-officio» (в силу своєї посади та визначених законом повноважень);
- виконання рішення повинно бути справедливим, швидким, ефективним і пропорційним;
- для цього мають бути забезпечені необхідні кошти та чіткі правові норми, що визначають доступні ресурси, відповідальні органи та механізми повного виконання судового рішення, яке набрало законної сили.

Практика Верховного Суду

5. Адміністративний суд, використовуючи всі надані йому процесуальним законом повноваження, з урахуванням фактичних обставин справи та положень законодавства, зобов'язаний:

- здійснити ефективне поновлення порушених прав позивача, а не лише констатувати факт наявності неправомірних дій (рішень, бездіяльності) з боку відповідача – суб'єкта владних повноважень;
- ефективний спосіб захисту повинен забезпечити негайне поновлення порушеного права, бути адекватним наявним обставинам, призводити до потрібних (бажаних) позивачу результатів (наслідків);
- ухвалення судами рішень, які безпосередньо не призводять до необхідних змін в обсязі прав позивача або не гарантують забезпечення можливого примусового виконання судового рішення, не відповідає змісту цього поняття.

Практика Верховного Суду

Із питанням щодо забезпечення ефективності судового захисту прав та інтересів особи в адміністративному судочинстві безпосередньо пов'язане питання щодо меж розгляду судами позовних вимог, апеляційної чи касаційної скарг, зокрема, право суду самотійно, з виходом за межі позовних вимог або вимог апеляційної чи касаційної скарг, застосовувати найбільш ефективний за даних обставин спосіб захисту прав позивача.

Використані джерела:

1. Берназюк Ян. Аналіз практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини щодо ефективності правосуддя // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 2 (20) – квітень-травень 2022 – С. 119-138. https://maup.com.ua/assets/files/expert/20/expert_2_20_2022.pdf
2. Берназюк Ян. Ефективність судового рішення в адміністративному судочинстві як складова ефективного правосуддя // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2022, № 2 (87), С. 145-157. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1494/1370>
3. Берназюк Ян. Критерії ефективності захисту адміністративним судом прав та інтересів особи від порушень з боку суб'єкта владних повноважень // <http://nsj.gov.ua/ua/training/programi-pidgotovki-kiiv/1-5-listopada-2021-roku-programa-pidgotovki-dlya-pidtrimannya-kvalifikatsii-suddiv-okrujnih-administrativnih-sudiv>
4. Берназюк Ян. Критерії ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів особи у публічно-правових спорах // Право і суспільство № 3/2022 С. 136-141 http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/20.pdf
5. Берназюк Ян. Межі розгляду адміністративними судами вимог позову, апеляційної чи касаційної скарг в аспекті забезпечення ефективності правосуддя // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2022. – Серія Право. – Випуск 70, С. 272-282. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/258232/255053>
6. Берназюк Ян. Питання превентивного судового контролю в адміністративному судочинстві в аспекті забезпечення ефективного захисту прав та інтересів особи // Visegrad Journal on Human Rights. 2022, № 2, С. 11-16. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/06/VJHR_2_2022_Last.pdf
7. Берназюк Ян. Принцип процесуальної економії як складова ефективності адміністративного судочинства // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 3 (21) – червень 2022 – С. 133-142. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/21/10.pdf>

Використані джерела:

8. Берназюк Ян. Співвідношення ефективного способу судового захисту та меж втручання адміністративного суду у дискрецію суб'єктів владних повноважень <https://constitutionalist.com.ua/spivvidnoshennia-efektyvnoho-sposobu-sudovoho-zakhystu-ta-mezh-vtruchannia-administratyvnoho-sudu-u-dyskretsiiu-sub-iektyv-vladnykh-povnovazhen>
9. Берназюк Ян. Ефективність процесуальних механізмів, якими наділений адміністративний суд, в аспекті реалізації конституційних прав особи: огляд практики Верховного Суду <https://constitutionalist.com.ua/efektyvnist-protseualnykh-mekhanizmiv-iakymy-nadilenyj-administratyvnyj-sud-v-aspekti-realizatsii-konstytutsiinykh-prav-osoby-ohliad-praktyky-verkhovnoho-sudu>
10. Берназюк Ян. Ефективність виконання судового рішення: між принципами обов'язковості (виконуваності), правової визначеності (res judicata) та принципом пропорційності (збалансованості) <https://constitutionalist.com.ua/efektyvnist-vykonannia-sudovoho-rishennia-mizh-prynsypamy-obov-iazkovosti-vykonuvanosti-pravovoi-vyznachenosti-res-judicata-ta-prynsypom-proporsijnosti-zbalansovanosti>
11. Берназюк Ян. Ефективний захист прав особи в адміністративному судочинстві як основа довіри до правосуддя: критерії, межі та особливості досягнення https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_effectivenii_zahist.pdf
12. Берназюк Ян. Переваги адміністративного судочинства як механізму ефективного захисту прав, свобод та інтересів особи https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/administrative_court_bernaziuk.pdf
13. Берназюк Ян. Судова практика в справах щодо виконання судових рішень https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/execution_bernaziuk.pdf
14. Берназюк Ян. Процесуальні строки розгляду справ в адміністративному судочинстві (співвідношення розумного строку розгляду справи за практикою Європейського суду з прав людини із процесуальною практикою в Україні) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/reasonable_time.pdf
15. Берназюк Ян. Підходи Конституційного Суду України та Верховного Суду щодо ефективності судового захисту https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/KSU_VS_efekt_zah.pdf
16. Берназюк Ян. «Доктрина actio popularis (позов на захист суспільних інтересів) в аспекті гарантованого права на доступ до правосуддя https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/actio_popularis_bernaziuk.pdf
17. Берназюк Ян. Добросовісність учасників судового процесу та запобігання зловживання процесуальними правами https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/good_faith_abuse_process_bernaziuk.pdf
18. Берназюк Ян. Допустимість меж суддівського розсуду та дисциплінарна відповідальність <https://nsj.gov.ua/ua/pidgotovka-pratsivnykiv-aparativ-sudiv/program-5/15-bereznya-2024-r-m-odesa-programa-na-temu-suddivskiy-rozsud-v-administrativnomu-protsesi-yak-neobhidniy-institut-u-demokratichnomu-suspilstvi/>

Верховний
Суд

Дякую за увагу!